

Развитие банковской системы Украины

В монографии определены сущность финансового посредничества, его функции и модели, посредническая роль банков Украины на финансовом рынке. Выявлены теоретические, институциональные основы интеграции и развития банковского, промышленного и страхового капиталов. Изложены теоретико-методологические основы регулирования и надзора в банковской сфере, состояние, вопросы их организации в Украине и основные проблемы усовершенствования, инструментарий для принятия решений по вопросам денежно-кредитной политики, проблемы валютного контроля в банковском секторе и регулирование присутствия иностранного капитала в отечественной банковской системе. Освещена сущность, факторы и индикаторы финансовой безопасности коммерческих банков и банковской системы в целом, угрозы ей. Предложены концептуальные основы финансовой безопасности коммерческих банков в Украине.

Работа является результатом научных исследований, выполненных Институтом экономики и прогнозирования НАН Украины в 2004–2007 гг.

Для специалистов по вопросам банковского дела, ученых-экономистов, преподавателей и студентов экономических специальностей высших учебных заведений.

Development of Ukraine's banking system

The monograph defines the essence of financial intermediation, its functions and models, and the intermediary role of Ukraine's banks on the financial market. The authors determine theoretical and institutional foundations of integration and development of banking, industrial and insurance capital. The monograph provides theoretico-methodological bases of regulation and supervision in the banking sphere, the conditions and problems of their organization in Ukraine, the tools to make decisions on monetary policy, various issues of exchange control in the banking sector and regulation of foreign capital in this country's banking system, and the guidelines to improve regulation and supervision in the banking sphere. The authors highlight the essence, factors and indicators of financial security of the commercial banks and the banking system as a whole, as well as dangers to its functioning. They propose conceptual bases of financial security of commercial banks in Ukraine.

The work is the result of research conducted by Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian NAS in 2004–2007.

It is dedicated for banking specialists, economists, and higher school professors and students in the field of economics.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДУ "ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ"

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

За редакцією
д-ра екон. наук
О.І.Барановського

Київ—2008

УДК 336.71(477)
ББК 65.9(4УКР)262.1
Р64

Автори:

Барановський О.І. (вступ, п. 5.5, р. 6), Барановська В.Г. (п. 5.5, 6.3, 6.4), Бридун Є.В. (п. 4.2), Брус С.І. (р. 3), Бублик Є.О. (п. 1.2.4), Варналії З.С. (п. 1.3), Відякін М.М. (п. 1.2.2), Гуменюк В.В. (п. 4.1), Іоненко К.В. (п. 1.5), Корнєєв В.В. (п. 1.1, 1.2, 1.4), Могилянський Р.А. (п. 1.3.3), Поздняков О.І. (п. 5.1, 5.2, 5.6, 5.7), Савченко В.О. (п. 5.4), Твердохлібова Д.В. (п. 5.3), Федоренко А.В. (р. 2), Фурман В.М. (п. 4. 2), Чемодуров О.М. (п. 2.1.1, 2.1.2)

Координатор

Курач І.М. (ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України")

Рецензенти:

д-р екон. наук, проф. *Луніна І.О.*;
д-р екон. наук, проф. *Мороз А.М.*;
акад. УААН, д-р екон. наук, проф. *Пасхвер Б.Й.*;
канд. екон. наук, ст. н. с. *Шелудько Н.М.*

*Затверджено до друку Постановою Вченої ради
ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України"
від 31 травня 2007 р. № 43*

Розвиток банківської системи України / За ред. д-ра екон. наук
О.І.Барановського. — К.: Ін-т екон. та прогнозув., 2008. — 584 с.
ISBN 978-966-02-4563-7

У монографії визначено сутність фінансового посередництва, його функції й моделі, посередницьку роль банків України на фінансовому ринку. Визначено теоретичні, інституційні засади інтеграції й розвитку банківського, промислового та страхового капіталів. Викладено теоретико-методологічні засади регулювання й нагляду в банківській сфері, стан і проблеми їх організації в Україні та напрямки вдосконалення, інструментарій для прийняття рішень з питань грошово-кредитної політики, проблеми валютного контролю в банківському секторі й регулювання присутності іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі. Висвітлено сутність, чинники й індикатори фінансової безпеки комерційних банків і банківської системи в цілому, загрози їй. Запропоновано концептуальні засади фінансової безпеки комерційних банків в Україні.

Робота є результатом наукових досліджень, виконаних Інститутом економіки та прогнозування НАН України в 2004–2007 рр.

Для фахівців з питань банківської справи, вчених-економістів, викладачів та студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

УДК 336.71(477)
ББК 65.9(4УКР)262.1

ISBN 978-966-02-4563-7

© Національна академія наук України, 2008
© ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України", 2008

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
Розділ 1 ОЦІНКА ПОСЕРЕДНИЦЬКИХ ПОСЛУГ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ.....	16
1.1. Фінансове посередництво й послуги на фінансових ринках.....	16
1.1.1. Сутність, функції й моделі фінансового посередництва	16
1.1.2. Характеристика посередницької ролі банків України на фінансовому ринку	21
1.1.3. Взаємозв'язок банківського й небанківського посередництва	25
1.2. Аналіз місткості й перспективи розвитку ринку банківських послуг в Україні	28
1.2.1. Оцінка обсягів банківських операцій та послуг щодо залучення внутрішніх фінансових ресурсів	28
1.2.2. Залучення комерційними банками України зовнішніх фінансових ресурсів	34
1.2.3. Оцінка обсягів банківських операцій та послуг щодо розміщення фінансових ресурсів.....	58
1.2.4. Розвиток ринку іпотечного кредитування в Україні.....	66
1.3. Проблеми мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва в Україні	78
1.3.1. Сутність мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва	79
1.3.2. Мікрокредитування як чинник розвитку малого бізнесу	82
1.3.3. Тенденції та проблеми розвитку ринку мікрокредитів.....	87
1.3.4. Пріоритети активізації інвестиційної активності малого підприємництва та його мікрокредитної підтримки.....	95
1.4. Взаємодія банків із бюро кредитних історій.....	98

1.5. Особливості, проблеми та перспективи регіонального розвитку банківської системи України.....	104
Висновки до розділу 1	115

Розділ 2

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ В УМОВАХ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ .....

117

2.1. Основні види здійснення комерційними банками інвестиційної діяльності.....	117
2.1.1. Діяльність комерційних банків з довгострокового кредитування капітальних інвестицій	118
2.1.2. Прямі й портфельні фінансові інвестиції та емісійна діяльність комерційних банків на ринку цінних паперів.....	131
2.2. Діяльність комерційних банків з опосередкування та обслуговування руху фінансових інвестицій	138
2.2.1. Діяльність комерційних банків з торгівлі цінними паперами та управління активами інституційних інвесторів	140
2.2.2. Діяльність з управління активами інституційних інвесторів	146
2.2.3. Депозитарна діяльність зберігача цінних паперів та активів інституційних інвесторів.....	149
2.2.4. Розрахунково-клірингова діяльність	154
2.3. Посилення інвестиційного спрямування банківської системи України та підвищення її ролі в соціально-економічному розвитку країни	155
Висновки до розділу 2	161

Розділ 3

ДЕПОЗИТАРНА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ З ОБСЛУГОВУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ .....

164

3.1. Теоретичні засади депозитарної діяльності комерційних банків.....	164
3.2. Обслуговування депозитарних операцій комерційними банками України	171
3.2.1. Діяльність банків як зберігачів цінних паперів.....	171
3.2.2. Діяльність із ведення реєстру власників іменних цінних паперів	177
3.3. Ризики діяльності банків як депозитарних установ.....	180

3.4. Організація депозитарних підрозділів у банківських установах	192
Висновки до розділу 3	196

Розділ 4

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ .....

198

4.1. Інституційні засади інтеграції та розвитку банківського й промислового капіталів	198
4.1.1. Закономірності та тенденції інтеграційних процесів.....	201
4.1.2. Види інтегрованих формувань	210
4.1.3. Передумови, стан і проблеми інтеграції банківського й промислового капіталу в Україні	216
4.1.4. Завдання й напрями вдосконалення інституційної бази інтеграції.....	230
4.2. Інтеграція банківського та страхового капіталів	234
4.2.1. Теоретичні засади інтеграції банківського та страхового капіталів	234
4.2.2. Стратегічні альянси банків і страхових компаній	239
4.2.3. Стан, проблеми й перспективи інтеграції банків і страхових компаній в Україні.....	245
Висновки до розділу 4	255

Розділ 5

РЕГУЛЮВАННЯ Й НАГЛЯД У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ.....

256

5.1. Теоретико-методологічні засади регулювання й нагляду в банківській сфері.....	256
5.2. Стан і проблеми організації банківського регулювання й нагляду в Україні	273
5.3. Інструментарій для прийняття рішень з питань грошово-кредитної політики.....	284
5.4. Валютний контроль у банківському секторі.....	301
5.5. Регулювання присутності іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі.....	315
5.6. Основні напрями вдосконалення регулювання в банківській сфері.....	344
5.7. Поліпшення банківського нагляду	353
Висновки до розділу 5	364

Запропонований підхід до ідентифікації юридичної особи як дочірньої по відношенню до іншої юридичної особи на підставі критерію відносин власності доцільно відобразити у відповідних нормах ГК України, а саме: останнє речення ч. 4 ст. 63 викласти у такій редакції: "Унітарними є підприємства державні, комунальні та дочірні, що засновані на приватній власності засновника або на власності об'єднання громадян, релігійної організації".

Потребують подальших досліджень з точки зору практичного застосування у діяльності банків та ІПО питання оптимізації співвідношення централізованих і децентралізованих чинників інтеграції та концентрації капіталу, вдосконалення потоків капіталу в екзо- і ендогенному аспекті відносно ІПО, впливу інтернаціоналізації руху капіталу на розвиток формувань холдингового типу, зокрема транснаціональних та за участю банківського капіталу тощо.

4.2. Інтеграція банківського та страхового капіталів

4.2.1. Теоретичні засади інтеграції банківського та страхового капіталів

Під інтеграцією фінансових послуг³⁴ розуміють виробництво та реалізацію фінансових послуг, традиційно пов'язаних з одним із трьох головних фінансових секторів, зокрема: банківською установою, інвестиційною та страховою компаніями. Поняття "інтеграція фінансових послуг" охоплює як їх виробництво, так і реалізацію. Рівень інтеграції може бути різним: від незначного до повного, при цьому виробництво визначається через два основних виміри – продукт (послугу) та управління.

Для характеристики фінансової інтеграції широко використовуються такі терміни, як *банкстрахування (bancassurance)*, *фінансовий супермаркет*, *універсальна банківська установа та фінансовий конгломерат*.

Фінансовий конгломерат – це будь-яка група компаній, що контролює в цілому надання двох із трьох основних фінансових послуг, зокрема банківських, страхових та інвестиційних послуг.

Під французьким терміном *bancassurance* зазвичай розуміються банки, що продають страхову продукцію. Німецький термін "*усі фінанси*" (*allfinanz*) зазвичай є синонімічним з *bancassurance*,

хоча іноді його вживають при реалізації фінансових послуг через усі три головні фінансові сектори (банківський, страховий та інвестиційний).

Поняття "*універсальний банк*" пов'язане з виробництвом і реалізацією банківських та інвестиційних послуг в межах єдиної корпоративної структури³⁵. Такий банк є найбільш інтегрованою структурою з точки зору фінансової інтеграції. Деякі універсальні банки реалізують і страхові послуги, але через окремі договори доручення з страховими компаніями.

Взаємодія страхових організацій та банківських установ визначає спільні функції, притаманні цим суб'єктам господарювання, що пов'язані в основному із залученням та використанням доходів та вільних коштів населення та підприємств.

Оскільки *функції страхування* визначаються як *зовнішній прояв властивостей об'єктів страхування у системі цивільно-правових відносин*, то страхування виконує такі функції: *ризикову, створення і використання страхових резервів (фондів), заощаджувальну, превентивну (попереджувальну), контрольну та інвестиційну*.

Найбільш поширеним є погляд, що банки виконують такі функції: *мобілізують грошові ресурси на вклади від клієнтів, надають клієнтам позички і створюють нові платіжні засоби, здійснюють розрахунки між клієнтами*.

Розглядаючи інтегрально функції страхування та банків, слід відзначити деякі спільні їх характеристики. Так, зокрема, функція банків *щодо мобілізації грошових ресурсів* на вклади від клієнтів, що виявляється у залученні вільних коштів населення та підприємств, повністю співпадає зі *заощаджувальною функцією* страхування, відповідно до якої страхувальник за рахунок страхових внесків накопичує певну страхову суму, яка виплачується після закінчення строку страхування. Таким чином, банки пропонують клієнтам такі послуги, як розміщення коштів на депозитних рахунках, вклади до запитання, строкові вклади, депозитні сертифікати, ощадні вклади цільового спрямування, у свою чергу страхові компанії пропонують різні страхові програми страхування життя – змішане страхування життя, страхування ренти, пенсійне страхування, страхування ануїтетів тощо.

Інший характер взаємовідносин складається у зв'язку із *ризиковою функцією* страхування. Суспільна потреба у відшкодуванні матеріальних втрат підприємств та населення та страхового забезпечення громадян задовольняється тільки страховиками. Тому

³⁴ Skipper, Jr., H.D. 1982. "The Homogenization of the Financial Services Community", The Journal of the American Society of CLU. January, 30–40.

³⁵ Saunders. A. and Walter. I. 1994. Universal Banking in The United States. New York. Oxford University Press.

відповідні грошові ресурси не є сферою життєвих інтересів кредитних установ. Банки виступають носіями суспільної потреби у страхуванні, носіями ризику, а страхові організації приймають цей ризик та при його прояві компенсують втрати кредитних установ. У цьому випадку між банками та страховими компаніями формуються відносини співробітництва, яким сприяє й *попереджувальна (превентивна) функція* страхування, що виражається у фінансуванні страховиками заходів, що мінімізують банківські ризики та можливі втрати кредитних установ.

Функція страхування *щодо створення і використання страхових резервів (фондів)* стає можливою лише за наявності у страховика певного капіталу, достатнього для забезпечення покриття збитків (у разі їх виникнення), заподіяних страхувальникові стихійними лихом, нещасним випадком чи іншою страховою подією. Банки також формують резерви, але останні мають подвійне призначення: по-перше, наявність певних резервів у банках, які називаються обов'язковими, передбачається законодавством; по-друге, додаткові резерви, які називаються надлишковими, нагромаджуються, бо вони найбільш ліквідні з усіх активів банку й можуть використовуватись ним для сплати боргів, коли кошти вилучаються вкладником прямо або непрямо (на рахунок випишується чек)³⁶. Таким чином, визначена функція є спорідненою, оскільки формування резервів обох фінансових інституцій регламентується нормативно-правовими актами і забезпечує покриття майбутніх збитків.

Для виконання функції капіталізації вільних грошових коштів населення й підприємств банки та страхові компанії займаються *інвестиційною діяльністю*. Інвестиційна діяльність страховиків стосується, перш за все, розміщення тимчасово вільних коштів з метою їх капіталізації та забезпечення виконання прийнятих зобов'язань шляхом формування страхових резервів, які в тому числі можуть бути представлені банківськими депозитами та іншими високоліквідними активами. Таким чином, банки є фінансовими інститутами, що забезпечують капіталізацію фінансових ресурсів страховика.

Об'єднуючою функцією для банківської та страхової діяльності є *функція капіталізації*, що забезпечується накопичуваль-

ним страхуванням життя та додатковою ризиковою складовою. Відносини співробітництва визначаються ризиковою, інвестиційною та попереджувальною функцією страхування. Об'єктивною передумовою організації взаємовідносин банків та страхових компаній є банківська функція *розрахунково-касового обслуговування*. Банківське обслуговування страхової діяльності полягає в обслуговуванні клієнтської бази страховиків шляхом поточних рахунків.

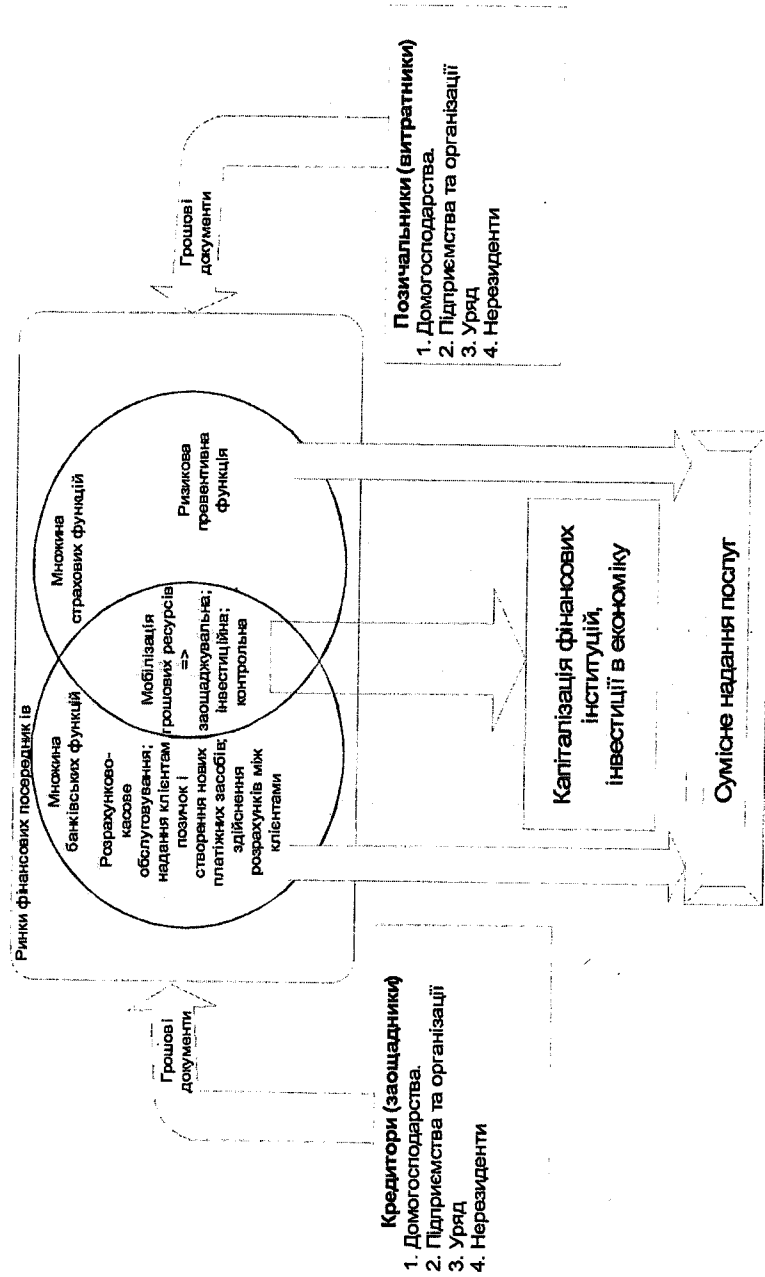
Страхова організація як юридична особа зобов'язана відкрити в банку поточний розрахунковий рахунок для зарахування надходжень та вилучення грошових коштів, розрахунків із постачальниками, з бюджетами по податках та інших платежах, із працівниками по заробітній платні, із позабюджетними фондами по відрахуваннях до них тощо. Дана форма взаємовідносин є регламентованою, тоді як інші взаємовідносини страхових компаній із банком здійснюються на основі комерційного інтересу. Розрахунково-касове обслуговування багаточисельних клієнтів страхових компаній є вигідним для банків, оскільки сприяє збільшенню банківських ресурсів: залишки на банківських рахунках клієнтів – позикові кошти. Банк отримує їх більш легким та дешевим шляхом порівняно із залученням коштів з інших джерел (депозити, міжбанківські кредити тощо). Кошти, що банк отримує від розрахунково-касового обслуговування, забезпечують ліквідність банківської установи³⁷.

Аналіз функцій страхування та банків дозволяє сформулювати єдині для обох фінансових інститутів функції, які фактично визначають основи сумісного функціонування банків та страхових організацій, та чинники, що впливають на розвиток економіки країни.

Основні функціональні взаємовідносини банківських та страхових організацій схематично представлені на рис. 4.1, де зображені дві множини функцій банків і страховиків, а на їх перетині – інтегральні функції, які на макрорівні виконують важливу роль щодо капіталізації фінансових інституцій та забезпечують інвестиційними ресурсами економіку країни. Безліч функцій, які притаманні тільки банківським організаціям та страхуванню, є взаємодоповнюючими і, як наслідок, на мікрорівні об'єднуються задля спільного надання фінансових послуг.

³⁶ Фредерік С. Мишкін. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Пер. з англ. С. Панчишин, А. Сташишин, Г. Стеблій. – К.: Основи, 1999. – С. 258–259.

³⁷ Кожевникова І.Н. Взаимоотношения страховых организаций и банков. – М.: Анкил, 2005. – С. 21–22.

4.2.2. Стратегічні альянси банків і страхових компаній

Стратегічні альянси відіграють одну з провідних ролей в економіках розвинутих країн світу. Вони є головною складовою глобальної конкуренції, дозволяють швидко досягти стратегічних цілей та ефекту синергії з невеликими операційними витратами, меншими потребами в інвестиціях та високим потенціалом успіху. Стратегічні альянси між підприємствами різних напрямів діяльності – ключовий елемент стратегічного передбачення.

Одними із основних учасників стратегічних альянсів у світі є страхові компанії та банки, про що свідчить динамічний характер процесів формування нових стратегій взаємодії між ними. Вже починаючи з 1990-х рр., страховики стали вимагати право на роботу в суміжних фінансових сферах – банківській і пайових інвестицій. Пріоритетним напрямом своєї діяльності вони вважають поглиблення взаємодії з банками на договірній і корпоративній основі, наприклад, шляхом продажу страхових продуктів "через банківське віконце".

Інтеграція банківського та страхового капіталів обумовлена перш за все наявністю у них великих обсягів довгострокових капіталів, потребою ефективного їх використання та об'єктивною необхідністю диверсифікації діяльності і підвищення рентабельності операцій. Крім того, розширення обсягу фінансових послуг відбувається в умовах посилення концентрації фінансово-промислового капіталу, інтернаціоналізації фінансових ринків, глобалізації фінансових потоків.

Серед умов, що найбільше сприяють виникненню інтеграційних намірів банків та страховиків, фахівці визначають такі:

1. Банки та страховики відчують нагальну потребу у підвищенні ефективності каналів дистрибуції своїх продуктів.
2. Ринок засвідчує спад продуктивності традиційної агентської мережі продажу страхових продуктів.
3. Наявна висока концентрація банків та страхових компаній.
4. Спостерігається тенденція подальшого входження банків та страховиків на ринок цінних паперів.
5. Гарантія ефективного обміну інформацією.
6. Клієнти вимагають широкої гамми фінансових послуг³⁸.

На нашу думку, додатково причинами інтеграції банківського та страхового капіталу також може бути:

³⁸ Клапків М.С. Страхування фінансових ризиків. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 359 с.

- уникнення конкуренції з боку даних фінансових інститутів. Наприклад, страховики уже сьогодні як у розвинутих країнах світу, так і в Україні можуть пропонувати послуги банківського характеру (кредити клієнтам, послуги на довірче управління фінансовими активами);
- отримання додаткових доходів за рахунок продажу більшої кількості різноманітних страхових і фінансових послуг;
- залучення і недопущення відтоку капіталу з кооперованих підприємств;
- вихід на нові групи клієнтів;
- поліпшення репутації страхування завдяки підвищенню його гнучкості й переходу до надання комплексних послуг.

У вітчизняній науковій літературі приділяється недостатня увага детальному дослідженню стратегічних альянсів банків і страхових компаній, побудови ефективного механізму їх взаємодії. Як правило, констатуються факти щодо придбання банками, іншими великими корпораціями страховиків. У зв'язку з цим доцільним є дослідження саме таких процесів, визначення основних напрямів і тенденцій їх взаємодії у майбутньому.

Слід відзначити глибоку інтеграцію страхових компаній у банківський сектор у світі. Так, об'єднання з Dresdner Bank однієї з найбільших німецьких страхових компаній Allianz створило четверту у світі за величиною активів фінансову групу³⁹. Причому ця страхова компанія ще до об'єднання володіла акціями трьох із чотирьох провідних німецьких банків. У результаті об'єднання Allianz з Dresdner Bank та складного обміну акцій між сторонами відомий у світі перестраховик Munisch Re буде володіти 25,7% акцій другого за величиною німецького банку Нуро Vereinsbak. Маючи в розпорядженні понад 25 млрд євро вільних коштів, цей перестраховик міг би отримати повний контроль над даним банком, але не має в цьому потреби.

Відома французька страхова компанія Аха представлена на французькому ринку через дочірній банк Bank Worms та має тісні контакти з рядом національних банків. У Франції до 60% страхових полісів реалізується через банки – яскравий приклад довгострокового стратегічного партнерства банківських установ та страховиків. У Європі в середньому кожний третій поліс страхування життя і кожний двадцятий з інших видів страхування реалізується банками⁴⁰. Деякі регіональні банки в Японії, надаючи канали збуту для страхових компаній, контролюють до 50% місцевих ринків фінансових послуг.

³⁹ В.Шимкович. Германський альянс // Банковская практика за рубежом. – 2001. – № 4(28). – С. 2–9.

⁴⁰ Кричевский А. О некоторых аспектах взаимодействия страховых компаний и банков // Финансы. – 2001. – № 12. – С. 47.

Пік консолідації банківського сектору в США прийшовся на 1998 р., коли здійснились мегазлиття – між Citygroup та страховим гігантом Travelers, Bank of America та National Bank, Bank One і First Chicago.

Головними причинами підвищеного взаємного інтересу між банками й страховими компаніями є:

- сумісне використання клієнтської бази. Обмін інформацією про них, надання їм послуг установами лише однієї системи є сьогодні пріоритетним для обох сторін в умовах загострення конкуренції;
- проникнення на нові ринки та забезпечення ефективного використання філіальної системи та надлишкових потужностей, мінімізація конкуренції;
- диверсифікація капіталу та доходу, підвищення норми прибутковості інвестиційних ресурсів. страхова галузь, як відомо, є однією з найбільш динамічних серед інших галузей провідних країн світу, яка до того ж володіє значними інвестиційними ресурсами (можуть використовуватись як страховиками, так і обслуговуючими банками для інвестування промисловості);
- необхідність акумулювати всі грошові потоки в одній системі. Кожне велике підприємство чи банк сплачує значні суми за обов'язковими та добровільними видами страхування. У зв'язку з цим материнською компанією створюється страхова компанія, яка займається ефективним вирішенням даного питання з метою мінімізації майнових, кредитних та фінансових ризиків та витрат материнської компанії на таке страхування;
- можливість надання клієнтам повного спектру банківських та страхових послуг. При цьому, ці послуги мають бути високоякісними, гарантованими та привабливими для клієнта. Як правило, клієнти є лояльними до своїх банків та позитивно сприймають ідею фінансового супермаркету. Крім того, відмінності між банківським та страховим сектором світового фінансового ринку в останні роки згладилися, особливо в сферах приватних інвестицій і довгострокових заощаджень.

Найпоширенішими у світі є такі форми фінансової інтеграції: повна фінансова інтеграція; універсальна фінансова установа (банк, страхова компанія); банк чи страховик є материнською компанією; об'єднана фінансова компанія або холдингова компанія; банк і страхова компанія створюють спільне підприємство.

Повна інтеграція є найбільш комплексним та інтегрованим об'єднанням або корпорацією, що переслідує одну мету власників. Такий конгломерат фінансових інституцій є умовним оскільки об'єднується тільки фінансовий капітал, а фірми створені юридично окремо та регулюються окремими регуляторами (рис. 4.2).

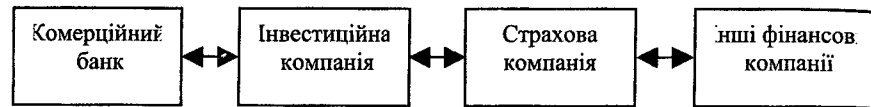

Рис. 4.2. Повна фінансова інтеграція

Універсальна фінансова установа (банк, страхова компанія), як правило, має значний фінансовий капітал та розгалужену представницьку мережу філій. Так, як приклад концентрації фінансового капіталу можна навести німецький банківський ринок (Deutsche Bank, Dresdner Bank та Commerzbank). Великі швейцарські банки також структуровані цим способом, як і багато інших континентальних європейських фінансових установ (рис. 4.3).

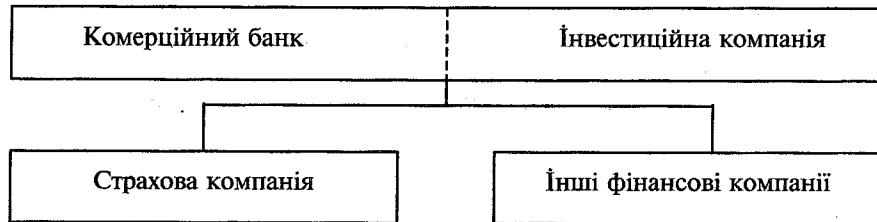

Рис. 4.3. Універсальний банк (німецький варіант)

Третя структурно-інтеграційна форма – банк чи страховик є материнською компанією. За цією формою фінансова установа має розгалужену мережу, через яку реалізуються усі фінансові послуги (рис. 4.4). Наочним прикладом є фінансовий ринок Великобританії та компанії Barclays і Lloyds TBS.

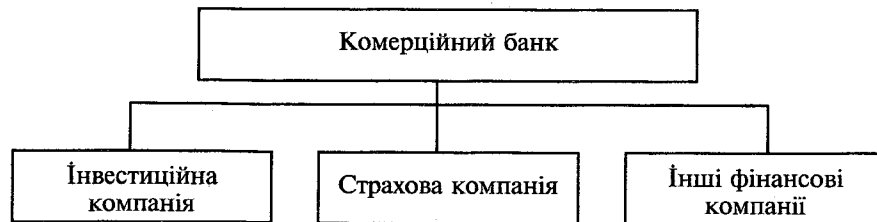

Рис. 4.4. Банк/страховик є материнською компанією

Четверта, основна форма фінансового конгломерату – об'єднана фінансова компанія або холдингова компанія (рис. 4.5). Як правило, не впливаючи на експлуатацію, холдингова компанія має всі або більшу частку акцій в окремих напрямках бізнесу. Ця модель стрімко розвивається в США.

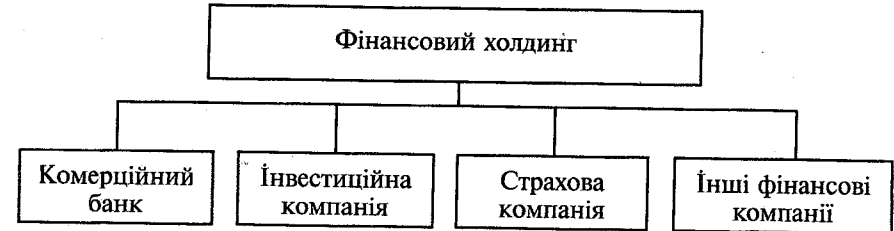

Рис. 4.5. Фінансова компанія (холдингова компанія)

Останньою формою об'єднання фінансових інституцій є спільне підприємство утворене різними фінансовими фірмами. У таких структурах два фінансових посередники – типу банку і страховика – формують спільне підприємство на основі стійкого, стратегічного союзу, або іншої формальної домовленості, через яку реалізують фінансові послуги (рис. 4.6). Рисунок 4.7 ілюструє просту домовленість для обміну клієнтами між великими банками та страховими компаніями. Такий союз є формальним, але створеним для взаємовигідного співробітництва.

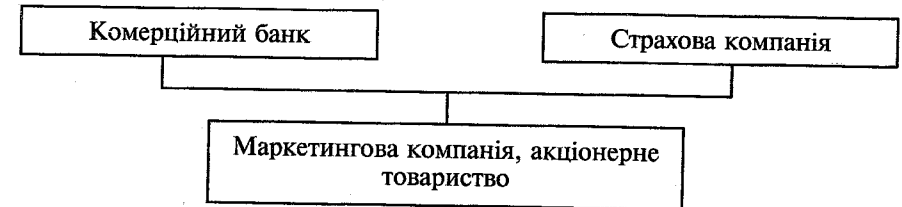

Рис. 4.6. Інтеграція фінансових послуг на основі створення спільного підприємства

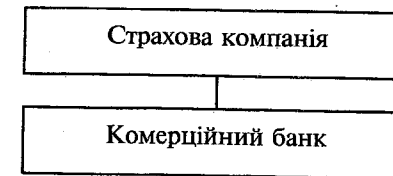

Рис. 4.7. Інтеграція фінансових послуг на основі договірних відносин (банкостраховання)

Банки та страхові організації можуть взаємодіяти через вкладення до капіталу, мати клієнтські та партнерські відносини, але апогеєм їх співробітництва є різного рівня інтеграція⁴¹, зокрема, форми співробітництва банків та страхових компаній такі:

- взаємне вкладення в капітал: а) банк – акціонер страхової компанії; б) страхова компанія – акціонер банку;
- клієнтські відносини: а) банк – клієнт страхової компанії; страхова компанія – клієнт банку;
- партнерські відносини: а) обмін клієнтами; б) партнер – гарант партнера; в) просування продуктів через філіальну мережу;
- інтеграція: а) створення спільних фінансових продуктів (продуктів з мультиатрибутивними властивостями; фондування – дозволяє клієнту банку регулярно направляти частину свого доходу за вкладом на придбання страхових програм (на випадок інвалідності, недієздатності тощо); страховий депозитний внесок); б) організація страхових банків та банківських груп; в) фінансовий супермаркет; г) технологічне об'єднання (перестраховування через банки; видача спільних кредитів).

Визначені організаційні форми інтеграції страхового та банківського секторів та форми співробітництва банків та страхових компаній у багатьох випадках склалися історично та під впливом державного регуляторного органу, але наслідком такої інтеграції є, в основному, зменшення *експлуатаційних витрат* та *збільшення прибутків* і, як наслідок, – вартості всіх фінансових структур. Експлуатаційні витрати в основному зменшуються завдяки: значній перевазі фінансових конгломератів за рахунок масштабу у витратах виробництва, оперативності надання послуг; спільному використанню технологій продажу, можливості швидкого вдосконалення послуг шляхом додавання до їх первісних характеристик властивостей різних споріднених фінансових послуг.

Ефект вартості – включає два важливі компоненти, такі як: економія на експлуатаційних витратах та частка на ринку. *Економія на експлуатаційних витратах* дає можливість збільшити потенціал фінансового конгломерату та мінімізувати затрати клієнтів на пошук споріднених послуг. Фінансові послуги є доповнюючими, наприклад, купівля автомобілів у кредит – клієнт, купуючи автомобіль у кредит, зобов'язаний застрахувати каско ризики, відповідальність за заподіяння шкоди третім особам та для мінімізації ризиків сім'ї страхується й від нещасних випадків. Частка на ринку передбачає, що фірми, які мають більшу частку ринку, можуть встановлювати ціни й диктувати поведінку на ринках.

⁴¹ Кожевникова И.Н. Взаимоотношения страховых организаций и банков. – М.: Анкил, 2005. – С. 21–22.

4.2.3. Стан, проблеми й перспективи інтеграції банків і страхових компаній в Україні

Інтеграція фінансових послуг є об'єктивним та незворотним процесом в останні десятиліття, але вона породжує ряд проблем щодо додаткового державного регулювання з метою захисту споживачів та фінансової системи країни в цілому. До проблем державного регулювання ринків фінансових послуг, що посилюються при їх інтеграції, відносять інформаційні проблеми, а також проблеми ціноутворення.

Інформаційні проблеми виникають у тих випадках, коли, пропонуючи набір послуг різних фінансових установ, продавці детально опанували методи продажу та специфіку тільки однієї найбільш поширеної. Як наслідок, можливе придбання послуг у ненадійних фінансових установах. Інформаційні проблеми є комплексними та можуть включати такі аспекти: *ступінь прозорості компанії фінансової групи; ефект негативної синергії групи (contagion-інфекція); наявність нерегульованих суб'єктів фінансової групи; регулюючий арбітраж.*

Під *прозорістю компанії фінансової групи* розуміють повну, комплексну, своєчасну інформацію про діяльність компанії групи для зацікавлених сторін, якими є корпоративні та роздрібні клієнти, посередники тощо, зацікавлені у співробітництві з групою, яка є доступною для регуляторів. У разі відсутності у регуляторів чіткого розуміння організаційної структури фінансової групи, вони не можуть належним чином оцінити ризики, з якими стикаються окремі її інституції.

Структура фінансових груп змінюється під впливом податкових, законодавчих, культурних, регулюючих та історичних чинників. Регуляторам важко зрозуміти межі відповідальності та завдання групи, особливо великих фінансових міжнародних конгломератів, які проводять політику управління, що базується на перепливі капіталів з однієї країни в іншу.

Ефект негативної синергії групи пов'язаний з тим, що фінансові проблеми однієї структурної одиниці фінансового конгломерату можуть впливати на фінансову стабільність групи в цілому та, як наслідок, на окремі фінансові ринки, якщо група має значну частку на ринку. Як правило, у світовій практиці ідентифікують два типи таких негативних ефектів інфекцій. *Перший тип* – психологічний, пов'язаний зі швидкою передачею проблем, пов'язаних з однією частиною конгломерату, до інших частин. Фінансові труднощі страховика в межах групи можуть бути сприйняті як загроза

фінансовій роботі банку, незалежно від того, чи відповідає це реаліям, чи ні. Другий тип – пов'язаний зі специфічними фінансовими операціями всередині групи. Такими операціями можуть бути кредити, надані афілійованим структурам групи, взаємні пакети акцій у фінансових структурах, торгівля цінними паперами всередині групи, фінансова допомога інсайдерам групи, страхування або інші послуги з управління ризиками, забезпечені однією одиницею для іншої, перестраховування в межах компаній групи. Вказані фінансові операції суттєво впливають на ліквідність та платоспроможність усіх членів фінансової групи.

Наявність нерегульованих суб'єктів фінансової групи зумовлює додаткові інформаційні проблеми, що з'являються, коли група включає суб'єкта, який не контролюється будь-яким секторним регулятором. Серед таких проблем може бути надмірний борг даної юридичної особи. Регулятори повинні мати змогу одержати інформацію про здатність холдингової компанії обслуговувати весь зовнішній борг.

Ще одним негативним чинником фінансової інтеграції є регулюючий арбітраж. Фінансові конгломерати досліджують діяльність фінансових інституцій у різних країнах, щоб мінімізувати витрати, пов'язані з податковим та адміністративним навантаженням. Звичайно, податкове навантаження, нормативно-правові стандарти, інвестиційні обмеження, вимоги адекватності капіталу та інші елементи регулювання відрізняються в різних типах фінансових посередників у різних країнах.

Проблеми ціноутворення виникають, коли продавець послуг може суттєво впливати на ціни. Якщо ринок є конкурентним, то між продавцями фінансових послуг існує цінова конкуренція. Компанії прагнуть досягти ринкової влади і збільшити прибутковість за рахунок розширення сегментів ринку і номенклатури реалізованої продукції. Ринкова влада може призвести до узгоджених дій між конкурентами, наприклад, таємних угод між компаніями, які фактично мають одного засновника або одних власників, разом охоплюють більшу частину ринку, а відтак, можуть впливати на ціноутворення на ринку. Проблема для регулюючих органів полягає у відсутності достеменної інформації про таємні угоди.

Серйозною проблемою при налагодженні спільної роботи банків і страховиків для останніх в Україні на даному етапі розвитку є те, що банки сприймають страхові послуги як другорядні по відношенню до банківських.

На впровадження в Україні страхових послуг через банки впливають як стимулюючі, так і стримуючі чинники (табл. 4.4).

Таблиця 4.4

Стимулюючі і стримуючі чинники реалізації страхових послуг через банки

Стимулюючі чинники	Стримуючі чинники
<p>В умовах низького рівня платоспроможності більшості потенційних українських страхувальників банки є "акумуляторами" клієнтів з можливістю їх селекції та вивчення платоспроможного попиту на страхування (як наявного, так і прихованого).</p> <p>Банк з огляду на необхідність покриття певного набору ризиків клієнта страхуванням залучає страховика. Таким чином, розвивається іпотечне страхування, страхування позичальника.</p>	<p>Різниця в стратегіях комерційних банків і страхових компаній стосовно залучення нових клієнтів.</p> <p>Недовіра страхових компаній і комерційних банків один до одного, а також їх стратегічна неготовність до співробітництва.</p> <p>Банки фактично визначають умови роботи на цьому сегменті ринку страхових послуг. Страхові компанії у цій зв'язці виступають веденими і самостійно не намагаються працювати на цьому полі.</p>

Останнім часом в Україні простежується тенденція створення стратегічних альянсів банків та страхових компаній. Найбільш відомими є альянси Промінвестбанку та АСТ "Вексель", Укрсоцбанку та НАСК "Оранта", банку "Аваль" та СК "Еталон" і "Еталон-плюс", Приватбанку і СК "Кредо", банку "Форум" і СК "Провіта" тощо.

Враховуючи ті тенденції, які склались на страховому ринку в Україні, можна передбачити, що в найближчі роки вітчизняні банки та промислові підприємства і надалі будуть головними інвесторами страхових компаній (на Заході, як показує зарубіжний досвід, основні інвестори – це страховики). Така ситуація в Україні пов'язана перш за все з історичними умовами, коли при переході від планової економіки до ринкової провідну роль у державі відігравали промислові підприємства та банки.

В умовах підвищення вимог до показників діяльності комерційних банків і страхових компаній можна також передбачити взаємовигідне інвестування даних фінансових інститутів у акції одне одного, що закріплюватиме їх довгострокові стратегічні зв'язки. Головною проблемою при здійсненні таких інвестицій буде питання контролю. В короткостроковому періоді воно буде вирішуватись на користь банків (вони на даний час є більш фінансово потужними).

У зв'язку з цим та враховуючи багато інших факторів, у першу чергу пов'язаних із наявністю у банків великої клієнтської бази, можливістю створення фінансово-банківських супермаркетів та об'єктивною необхідністю розміщення значних ресурсів страхо-

виків, страхові компанії будуть у першу чергу інвестувати кошти в акції банків. Акції банків, як відомо, є більш рентабельним вкладенням капіталу, ніж банківські депозити, державні цінні папери.

Важливим напрямком взаємодії страхових компаній та банків в Україні є запровадження спільних технологій продажу фінансових (страхових та банківських) послуг на вітчизняному ринку, створення фінансового супермаркету для клієнта, вироблення єдиної спільної стратегії його обслуговування. Від реалізації цієї бізнес-моделі банки одержують ряд важливих переваг.

По-перше, розширення набору наданих банками послуг при обслуговуванні клієнтів позитивно впливає на імідж банку і дає додаткові конкурентні переваги для просування власних програм. У банку з'являється можливість створювати більш універсальні й цікаві фінансові програми як для корпоративних клієнтів, так і для фізичних осіб.

По-друге, банк виграє від продажу полісів страхування, оскільки виручені гроші розміщуються на депозитному рахунку страхової компанії в цьому ж банку. Згодом на депозиті накопичується значна сума. У такий спосіб створюється довгострокова і відносно дешева ресурсна база із залучених страхових резервів, сформованих за укладеними при посередництві банку договорами (як правило, велика частина резервів страхових компаній розміщується саме в банківських депозитах).

По-третє, банк одержує додаткові комісійні (безризикові!) доходи. Наприклад, майже всі страхові компанії виплачують банкам комісійну винагороду в розмірі 10–20% від суми отриманих страхових платежів. А досвід закордонних банків показує, що сьогодні до третини прибутку вони одержують від реалізації страхових продуктів. У Європі із застосуванням цього каналу збуту продається кожен третій поліс страхування.

По-четверте, банк одержує можливість кредитування юридичних і фізичних осіб під заставу полісів страхування життя або з використанням страхової гарантії повернення кредиту страховиком у разі неплатоспроможності позичальника.

По-п'яте, частину залучених ресурсів страхова компанія направляє на купівлю валюти для формування валютних резервів, за що банк одержує додаткові комісійні доходи. Валютний довгостроковий депозит також розміщується в цьому ж банку.

По-шосте, ідеальним варіантом для банку є ситуація, коли він володіє значним пакетом акцій страхової компанії. У цьому випадку за рахунок прибутку страховика успішно підвищується капіта-

лізація спільного бізнесу. Ну і, звичайно ж, при взаємодії зі страховою компанією банк диверсифікує і мінімізує свої ризики.

І банк, і страховик повинні задовольняти попит клієнта як на фінансові продукти, які знаходяться в чіткому взаємозв'язку (отримання кредиту та обов'язкове страхування предмету застави, страхування керівників-позичальників (особливо малих та середніх підприємств) від нещасного випадку для забезпечення більшої гарантованості повернення кредиту (вигодонабувачем буде банк), видача разом із платіжною картою страхових полісів тощо), так і ті страхові продукти, які не пов'язані з банківською діяльністю, але які банк може при мінімальних витратах реалізовувати (це обов'язкові види страхування: цивільної відповідальності, водіїв від нещасних випадків, майна громадян та підприємств тощо).

Від побудови такого механізму взаємодії виграє і банк, і клієнт. Клієнт отримує повний спектр високоякісних послуг установами однієї системи, які не формально несуть повну відповідальність за надані послуги, мінімізуються його витрати в сфері страхування (за придбання повного пакету послуг банк і страховик будуть робити значні знижки тощо).

Стратегічним напрямом співпраці страховиків та банків є участь страхових компаній у страхуванні кредитних ризиків банків з метою захисту останніх від втрат внаслідок неплатежів за основним боргом та відсотками. Як свідчить світовий досвід, страхування як засіб захисту від кредитних ризиків побудовано в розвинутих країнах таким чином, що об'єктом страхування є майно страхувальника, його життя, працездатність, доживання до визначеного віку. Дуже часто під терміном "кредитне страхування" мається на увазі страхування на випадок смерті або втрати працездатності особою, яка оформила покупку в кредит. Широко використовується даний вид страхування і під час застави майна. Договори страхування укладаються з умовою поступового зниження страхової суми у разі поступового погашення розміру боргу. Це дозволяє встановлювати відносно невисокі тарифні ставки, які можуть бути незмінними протягом усього строку страхування, або зменшуватися разом зі страховою сумою.

В Україні роль страхування банківських кредитів та його вплив на загальноекономічну ситуацію важко переоцінити. В умовах постійної нестачі як оборотних коштів, так і інвестиційних ресурсів практично всі підприємства різноманітних організаційно-правових форм використовують коротко- або середньострокове кредитування. Банки, що проводять експертизу проектів, вимагають достатнього забезпечення позик, тобто договору гарантії або застави для забезпе-

чення повернення кредитів. Але небагато підприємств мають можливість надати такі гарантії, що й розширює страхування кредитів.

Однією з перспективних форм страхування є страхування ризику непогашення кредитів. Об'єктом, що підлягає страхуванню за цим видом, є відповідальність усіх або деяких позичальників (фізичних чи юридичних осіб) перед банком за своєчасне та повне погашення кредитів та процентів за його використання протягом строку, обумовленого в договорі страхування. Страхувальник знаходиться перед вибором: застрахувати суму виданого кредиту з процентами або ж тільки суму основного боргу; страхувати відповідальність усіх позичальників, яким раніше були видані кредити, або відповідальність кожного окремо. На нашу думку, доцільно страхувати весь кредитний портфель банку, оскільки лише так досягається автоматизм відповідальності страхової організації (теж вагомих фактор гарантії повернення кредитних коштів), і крім того, за такими договорами встановлюється привабливіша тарифна ставка.

Досвід страхування подібних ризиків в Україні свідчить, що неврегульованість відносин між страховою компанією та банком у питаннях відшкодування та регресу що гальмує подальший розвиток цього виду страхового захисту.

Окрім страхування ризику непогашення кредитів, у нашій державі на даний час активно розвивається така форма страхового захисту, як страхування споживчих кредитів. Оскільки користувачами таких кредитів є фізичні особи, то основними причинами виникнення їхньої неплатоспроможності можуть бути такі: смерть позичальників, позбавлення їх можливостей отримувати повноцінний, регулярний дохід внаслідок повної або часткової втрати ними працездатності чи джерела постійного заробітку. Крім цих ризиків, страхування споживчих кредитів включає також страхування об'єкту продажу, тобто безпосередньо товару, який продається в кредит, від ризиків знищення його внаслідок дії стихійних явищ, пожежі, крадіжки тощо.

При страхуванні споживчих кредитів страхувальником є, як правило, кредитор – банк чи інша кредитна установа. Він же безпосередньо вступає у відносини зі страховиком. Найявністю страхового забезпечення є необхідною (але не обов'язковою) умовою здійснення кредитної угоди. Оскільки основними ризиками неплатоспроможності є ризики фізичного, біологічного та соціального функціонування особи, то технічно страхування споживчих кредитів будується на тих самих засадах, що й особисте страхування.

Необхідно відзначити наступні проблемні питання при реалізації даного виду страхування: висока збитковість операцій; труд-

нощі, що виникають під час реалізації права регресу; неготовність більшості страховиків проводити детальне та кваліфіковане розслідування страхових випадків; зниження пильності банківських установ щодо оцінки кредитоспроможності позичальника, оскільки ризик неповернення кредиту застрахований, і в будь-якому випадку банк повертає собі кошти тощо.

У цих умовах набуває все більшого значення тісна взаємодія страховика та банку з приводу встановлення платоспроможності позичальника та подальшого супроводження споживчого кредиту, а також проведення ефективної претензійно-позовної роботи з недобросовісними позичальниками.

Іншою важливою формою страхування ризиків банків при кредитуванні є страхування відповідальності позичальника за непогашення кредитів. З цього виду страхування договір укладається між страховою компанією і фізичною або юридичною особою-позичальником незалежно від форми власності. Об'єктом страхування є відповідальність позичальника перед банком-кредитором за своєчасне і повне погашення кредитів, включаючи відсотки по ньому, незалежно від схеми погашення даного кредиту.

Одним з найбільш розповсюджених видів страхування при кредитуванні в Україні є страхування заставного майна. Цей вид страхування є обов'язковим.

Подальший розвиток вищезазначених взаємовигідних партнерських відносин банків і страхових компаній дозволить розширити спектр послуг, які отримують клієнти, та захистити фінансові інтереси банку і клієнтів.

Широке впровадження в банківську систему інформаційних технологій призвело до виникнення нової сфери ризиків, здатних негативно вплинути на економічну діяльність банків. Розвиток глобальних систем автоматизації різноманітних операцій, електронного зв'язку, дистанційного доступу до конфіденційних даних призвів і до "інтелектуалізації" злочинності та шахрайства. Головним чином подібні проблеми актуальні для сучасного банку та фінансових інститутів загалом, діяльність яких у силу власної специфіки пов'язана з великою концентрацією грошових ресурсів, фінансових послуг та інструментів з різноманітним ступенем захисту і ліквідності.

Постійний розвиток інформаційних технологій унеможливило повний захист банківської системи. Інша справа – страхування: не зводячи банківські ризики нанівець, воно дозволяє зменшити до мінімуму фінансовий ризик, переводячи позапланові по терміну та розміру витрати на покриття можливих збитків в розряд планових та доступних страхових платежів. Відтак залучення до-

даткових інструментів захисту майнових інтересів банку та його вкладників є об'єктивною необхідністю.

У зв'язку з цим провідні страхові компанії світу розробили та запроваджують у переважній більшості банків Європи та Америки комплексні програми страхування банківських ризиків. При цьому слід зазначити, що ні в США, ні в країнах єврозони програма страхування банківських ризиків не є обов'язковою. Однак назвати великий чи середній європейський чи американський банк, який не придбав би даний поліс, практично неможливо.

Відповідно до світової практики та методології перестраховального ринку Ллойду комплексне страхування банків (Bankers Blanket Bond або BBB) надає захист від таких ризиків: кримінальних, комп'ютерних та електронних злочинів; страхування професійної відповідальності.

Додатково у страхове покриття можуть бути включені звичайні для будь-якої установи ризики (пожежа, повінь, крадіжка тощо) та витрати на юридичні послуги при настанні страхових випадків.

Комплексне страхування кримінальних ризиків фінансових інститутів є основою страхування банку від злочинних дій. Цей вид страхування захищає не тільки від злочинів, що вчинюються штатними співробітниками страхувальника, але й від крадіжок зі зломом, підробок документів та цілого ряду подібних злочинів, що вчинюються третіми особами. Страхування кримінальних ризиків фінансових інститутів рекомендовано купувати разом із супутнім полісом страхування від комп'ютерних злочинів, що захищає від збитків, що настали через проникнення третіх осіб у електронні системи банку. При цьому важливо відмітити, що страхування кримінальних ризиків фінансових інститутів не повинно розглядатись як стандартний страховий продукт – поліс може і повинен відбивати реальну необхідність захисту від певного ризику кожного конкретного клієнта.

Об'єктами страхування є: нелояльність персоналу; цінне майно у приміщеннях страхувальника; транспортування цінного майна; підробні чеки, цінні папери, фальшива валюта; приміщення банку та обладнання, що знаходиться в них; юридичні та судові витрати.

У рамках пропонованої програми страхування банку можуть бути застраховані як окрема юридична особа, включаючи філії та представництва, так і холдинг, група компаній, пов'язаних між собою організаційними, інформаційними та технологічними зв'язками. Головні переваги в останньому випадку: забезпечення цілісного страхового покриття без розривів по всьому бізнесу; значна економія у вартості страхування, оскільки поліс коштуватиме дешевше, ніж якби він купувався на кожну окрему компанію.

Окрім пропонованого на основі стандартних умов покриття, за бажанням клієнта, часом навіть без збільшення премії, в поліс можуть бути включені додаткові ризики, наприклад: страхування

майна, що зберігається у персональному сховищі клієнта; страхування від збитків в результаті невиконання доручень клієнта на призупинення/відміну платежу; страхування від збитків через виконання підроблених інструкцій на проведення електронних переказів; страхування банкоматів; страхування касових листів; страхування від підробки в цілому будь-яких письмових, факсимільних або телекських інструкцій, що застосовуються банком у своєму документообігу.

Поліс *страхування від комп'ютерних злочинів* розроблений для забезпечення захисту від постійно зростаючого ризику несанкціонованого доступу до автоматизованих систем компаній, які застосовуються для обслуговування клієнтів. Він слугує виключно доповненням до полісу комплексного страхування кримінальних ризиків фінансових інститутів і не видається без нього. Об'єктами страхування є комп'ютерні системи банку; професійна відповідальність сервісної (процесінгової) компанії; комп'ютерні програми; електронні дані та носії; комп'ютерні віруси; електронний зв'язок; електронні перекази; цінні папери на електронних носіях; підробка факсимільних повідомлень; переказ коштів за телефонними інструкціями.

Страхування професійної відповідальності забезпечує відшкодування усіх збитків, яких зазнав банк внаслідок подання позовів з боку третіх осіб, що зазнали фінансових втрат у результаті халатних дій, помилок та упущень співробітників банку, у тому числі керівного складу, у процесі виконання ними своїх професійних обов'язків. Покриваються як присуджені судом суми позову та витрат позивача, так і підтверджені витрати банку зі свого юридичного захисту. При цьому страховик повинен підтвердити необхідність таких витрат у письмовому вигляді. Поліс покриває так звані "позови третіх осіб, попередньо висунуті проти банку" протягом періоду його дії.

Слід зазначити, що комплексне страхування банків на практиці не розглядається як стандартний страховий продукт. Його умови можуть і повинні враховувати індивідуальні особливості та потреби кожного конкретного клієнта. Саме в такому сенсі відповідно до результатів переговорів андеррайтерами для банку встановлюється певна страхова премія.

В Україні вітчизняні банки не проводять комплексне страхування банківських ризиків з різних макро- та мікроекономічних причин. В основному банками реалізуються традиційні класичні види страхування, які характерні для промислових, торгових, фінансових установ (страхування приміщень, споруд, автомобілів, обов'язкові види страхування тощо). Запроваджуються проекти страхування від шахрайських дій з міжнародними платіжними картками та страхування працівників банків (медичне страхування та страхування від нещасних випадків).

Висновки до розділу 4

Перспективи комплексного страхування банківських ризиків українських банків є досить значними. Успішність і швидкість реалізації таких масштабних страхових проектів залежить від процесів євроінтеграції України, вимог з боку контролюючих органів або зарубіжних банків-партнерів, акціонерів тощо. Банкам досить важливо підібрати співвідношення досить надійної страхової компанії та відпрацьованого комплексу умов страхування.

Слід зазначити, що широкий розвиток коопераційних зв'язків між страховою компанією та банками дає не лише позитивний ефект, але й створює ряд проблем. Так, зокрема, німецькі фахівці⁴² твердять, що, по-перше, розширення спектру наданих послуг призводить до суттєвого збільшення обсягу роботи для агентської мережі, що часто перевищує її можливості. По-друге, відбувається подорожчання пропонованих банківських продуктів за рахунок включення в ціну комісійної винагороди страхових агентів – працівників зовнішньої служби страховика. По-третє, у комплексні фінансові послуги не завжди входять найвигідніші для клієнта продукти. По-четверте, реалізація концепції комплексного обслуговування клієнтів нерідко призводить до того, що страхові покриття, пропоновані за кількома видами страхування, поєднаними в одному страховому продукті, "перекриваються". По-п'яте, партнери по кооперації можуть відрізнятись за розміром і фінансовою потужністю, внаслідок чого можуть виникати відносини залежності. І, нарешті, в ході кооперації між партнерами може виникнути конфлікт внаслідок розбіжності інтересів (наприклад, партнери по кооперації можуть ставити перед собою різні цілі чи розглядати того чи іншого клієнта лише з точки зору своїх власних інтересів). У такому випадку один і той самий клієнт може виявитись "добрим" для банку, але "поганим" для страховика.

Браховуючи той фактор, що головною метою інтеграції банківського та страхового бізнесу є отримання додаткової вартості у результаті синергії, ми вважаємо, що у банків та страховиків в Україні досить широкі перспективи щодо подальшої ефективної співпраці. Все буде залежати від політики керівництва установ, їх фінансових та управлінських можливостей.

Проведені дослідження зарубіжних вчених у сфері злиття і поглинань страхових компаній, банків, промислових підприємств виявили ще так званий "ефект масштабу". Суть даного ефекту полягає в тому, що після злиття і поглинань ті підприємства, які виступали їх об'єктом, демонстрували зростання ефективності порівняно з тими, які не брали участі в цих процесах.

На підставі проведеного аналізу слід зробити такі висновки:

1. Великі корпорації за участю банківського і промислового капіталу є основною ланкою ринкової економіки, здатною забезпечити її конкурентноздатність та інтенсивний інноваційний розвиток.

2. Вітчизняний банківський капітал до ефективної співпраці з промисловими підприємствами та ІПО готовий лише в обмеженому сегменті ринку. В цілому капітал комерційних банків поки що неспроможний за своїм розміром істотно вплинути на розвиток реального сектора економіки.

3. В Україні, що перебуває на етапі становлення ринкових відносин, важливим фактором результативної інтеграції банківського і промислового капіталу є створення відповідного інституційного середовища, з урахуванням кращого досвіду інших країн і специфіки вітчизняного банківського і реального секторів економіки. Для процесів інтеграції банківського і промислового капіталу принципово важливою є структуризація середовища насамперед на макро- та мезорівні.

4. Інтеграція банківських та страхових послуг є об'єктивним процесом і, в основному, пов'язана із загальносвітовими тенденціями до "глобалізації економіки", зокрема фінансової глобалізації, яка зумовлена операційними та маркетинговими нововведеннями, що гарантують максимальне задоволення потреб споживачів та універсалізацію ринків.

5. Інтегральні функції страхування та банків виконують на макрорівні важливу роль щодо капіталізації фінансових інституцій та забезпечуються інвестиційними ресурсами економіки країн. Функції, які притаманні тільки банківським та страховим організаціям, є взаємодоповнюючими і на мікрорівні об'єднуються задля спільного надання фінансових послуг, обміну клієнтами та ін.

6. Організаційні форми інтеграції банківського та страхового секторів та форми співробітництва банків та страхових компаній в багатьох випадках склалися історично та під впливом державного регуляторного органу. Причиною такої інтеграції є зменшення експлуатаційних витрат та збільшення прибутків, що призводить до зростання вартості обох фінансових структур.

7. Інтеграція фінансових послуг породжує проблеми, які пов'язані з додатковим державним регулюванням з метою захисту споживачів та фінансової системи країни в цілому. Основними з них є інформаційні проблеми та проблеми ціноутворення.

⁴² Страховое дело: Учебник в 2 т. / Пер. с нем. – Т. 1: Основы страхования / Под ред. О.И.Крюгер. – М.: Экономистъ, 2004. – С. 127.

УДК 336.71(477)
ББК 65.9(4УКР)262.1
Р64

Автори:

Барановський О.І. (вступ, п. 5.5, р. 6), Барановська В.Г. (п. 5.5, 6.3, 6.4), Бридун Є.В. (п. 4.2), Брус С.І. (р. 3), Бублик Є.О. (п. 1.2.4), Варналій З.С. (п. 1.3), Відякін М.М. (п. 1.2.2), Гуменюк В.В. (п. 4.1), Іоненко К.В. (п. 1.5), Корнєєв В.В. (п. 1.1, 1.2, 1.4), Могильницький Р.А. (п. 1.3.3), Поздняков О.І. (п. 5.1, 5.2, 5.6, 5.7), Савченко В.О. (п. 5.4), Твердохлібова Д.В. (п. 5.3), Федоренко А.В. (р. 2), Фурман В.М. (п. 4. 2), Чемодуров О.М. (п. 2.1.1, 2.1.2)

Координатор

Курач І.М. (ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України")

Рецензенти:

д-р екон. наук, проф. *Луніна І.О.*;
д-р екон. наук, проф. *Мороз А.М.*;
акад. УААН, д-р екон. наук, проф. *Пасхвер Б.Й.*;
канд. екон. наук, ст. н. с. *Шелудько Н.М.*

*Затверджено до друку Постановою Вченої ради
ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України"
від 31 травня 2007 р. № 43*

Розвиток банківської системи України / За ред. д-ра екон. наук
О.І.Барановського. — К.: Ін-т екон. та прогнозув., 2008. — 584 с.
ISBN 978-966-02-4563-7

У монографії визначено сутність фінансового посередництва, його функції й моделі, посередницьку роль банків України на фінансовому ринку. Визначено теоретичні, інституційні засади інтеграції й розвитку банківського, промислового та страхового капіталів. Викладено теоретико-методологічні засади регулювання й нагляду в банківській сфері, стан і проблеми їх організації в Україні та напрямки вдосконалення, інструментарій для прийняття рішень з питань грошово-кредитної політики, проблеми валютного контролю в банківському секторі й регулювання присутності іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі. Висвітлено сутність, чинники й індикатори фінансової безпеки комерційних банків і банківської системи в цілому, загрози їй. Запропоновано концептуальні засади фінансової безпеки комерційних банків в Україні.

Робота є результатом наукових досліджень, виконаних Інститутом економіки та прогнозування НАН України в 2004–2007 рр.

Для фахівців з питань банківської справи, вчених-економістів, викладачів та студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

УДК 336.71(477)
ББК 65.9(4УКР)262.1

ISBN 978-966-02-4563-7

© Національна академія наук України, 2008
© ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України", 2008

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
Розділ 1 ОЦІНКА ПОСЕРЕДНИЦЬКИХ ПОСЛУГ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ.....	16
1.1. Фінансове посередництво й послуги на фінансових ринках.....	16
1.1.1. Сутність, функції й моделі фінансового посередництва	16
1.1.2. Характеристика посередницької ролі банків України на фінансовому ринку	21
1.1.3. Взаємозв'язок банківського й небанківського посередництва	25
1.2. Аналіз місткості й перспективи розвитку ринку банківських послуг в Україні	28
1.2.1. Оцінка обсягів банківських операцій та послуг щодо залучення внутрішніх фінансових ресурсів	28
1.2.2. Залучення комерційними банками України зовнішніх фінансових ресурсів	34
1.2.3. Оцінка обсягів банківських операцій та послуг щодо розміщення фінансових ресурсів.....	58
1.2.4. Розвиток ринку іпотечного кредитування в Україні.....	66
1.3. Проблеми мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва в Україні	78
1.3.1. Сутність мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва	79
1.3.2. Мікрокредитування як чинник розвитку малого бізнесу	82
1.3.3. Тенденції та проблеми розвитку ринку мікрокредитів.....	87
1.3.4. Пріоритети активізації інвестиційної активності малого підприємництва та його мікрокредитної підтримки.....	95
1.4. Взаємодія банків із бюро кредитних історій.....	98

1.5. Особливості, проблеми та перспективи регіонального розвитку банківської системи України.....	104
Висновки до розділу 1	115

Розділ 2

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ В УМОВАХ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ .....

117

2.1. Основні види здійснення комерційними банками інвестиційної діяльності.....	117
2.1.1. Діяльність комерційних банків з довгострокового кредитування капітальних інвестицій	118
2.1.2. Прямі й портфельні фінансові інвестиції та емісійна діяльність комерційних банків на ринку цінних паперів.....	131
2.2. Діяльність комерційних банків з опосередкування та обслуговування руху фінансових інвестицій	138
2.2.1. Діяльність комерційних банків з торгівлі цінними паперами та управління активами інституційних інвесторів	140
2.2.2. Діяльність з управління активами інституційних інвесторів	146
2.2.3. Депозитарна діяльність зберігача цінних паперів та активів інституційних інвесторів.....	149
2.2.4. Розрахунково-клірингова діяльність	154
2.3. Посилення інвестиційного спрямування банківської системи України та підвищення її ролі в соціально-економічному розвитку країни	155
Висновки до розділу 2	161

Розділ 3

ДЕПОЗИТАРНА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ З ОБСЛУГОВУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ .....

164

3.1. Теоретичні засади депозитарної діяльності комерційних банків.....	164
3.2. Обслуговування депозитарних операцій комерційними банками України	171
3.2.1. Діяльність банків як зберігачів цінних паперів.....	171
3.2.2. Діяльність із ведення реєстру власників іменних цінних паперів	177
3.3. Ризики діяльності банків як депозитарних установ.....	180

3.4. Організація депозитарних підрозділів у банківських установах	192
Висновки до розділу 3	196

Розділ 4

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ .....

198

4.1. Інституційні засади інтеграції та розвитку банківського й промислового капіталів	198
4.1.1. Закономірності та тенденції інтеграційних процесів.....	201
4.1.2. Види інтегрованих формувань	210
4.1.3. Передумови, стан і проблеми інтеграції банківського й промислового капіталу в Україні	216
4.1.4. Завдання й напрями вдосконалення інституційної бази інтеграції.....	230
4.2. Інтеграція банківського та страхового капіталів	234
4.2.1. Теоретичні засади інтеграції банківського та страхового капіталів	234
4.2.2. Стратегічні альянси банків і страхових компаній	239
4.2.3. Стан, проблеми й перспективи інтеграції банків і страхових компаній в Україні.....	245
Висновки до розділу 4	255

Розділ 5

РЕГУЛЮВАННЯ Й НАГЛЯД У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ.....

256

5.1. Теоретико-методологічні засади регулювання й нагляду в банківській сфері.....	256
5.2. Стан і проблеми організації банківського регулювання й нагляду в Україні	273
5.3. Інструментарій для прийняття рішень з питань грошово-кредитної політики.....	284
5.4. Валютний контроль у банківському секторі.....	301
5.5. Регулювання присутності іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі.....	315
5.6. Основні напрями вдосконалення регулювання в банківській сфері.....	344
5.7. Поліпшення банківського нагляду	353
Висновки до розділу 5	364

Запропонований підхід до ідентифікації юридичної особи як дочірньої по відношенню до іншої юридичної особи на підставі критерію відносин власності доцільно відобразити у відповідних нормах ГК України, а саме: останнє речення ч. 4 ст. 63 викласти у такій редакції: "Унітарними є підприємства державні, комунальні та дочірні, що засновані на приватній власності засновника або на власності об'єднання громадян, релігійної організації".

Потребують подальших досліджень з точки зору практичного застосування у діяльності банків та ІПО питання оптимізації співвідношення централізованих і децентралізованих чинників інтеграції та концентрації капіталу, вдосконалення потоків капіталу в екзо- і ендогенному аспекті відносно ІПО, впливу інтернаціоналізації руху капіталу на розвиток формувань холдингового типу, зокрема транснаціональних та за участю банківського капіталу тощо.

4.2. Інтеграція банківського та страхового капіталів

4.2.1. Теоретичні засади інтеграції банківського та страхового капіталів

Під інтеграцією фінансових послуг³⁴ розуміють виробництво та реалізацію фінансових послуг, традиційно пов'язаних з одним із трьох головних фінансових секторів, зокрема: банківською установою, інвестиційною та страховою компаніями. Поняття "інтеграція фінансових послуг" охоплює як їх виробництво, так і реалізацію. Рівень інтеграції може бути різним: від незначного до повного, при цьому виробництво визначається через два основних виміри – продукт (послугу) та управління.

Для характеристики фінансової інтеграції широко використовуються такі терміни, як *банкстрахування (bancassurance)*, *фінансовий супермаркет*, *універсальна банківська установа та фінансовий конгломерат*.

Фінансовий конгломерат – це будь-яка група компаній, що контролює в цілому надання двох із трьох основних фінансових послуг, зокрема банківських, страхових та інвестиційних послуг.

Під французьким терміном *bancassurance* зазвичай розуміються банки, що продають страхову продукцію. Німецький термін "*усі фінанси*" (*allfinanz*) зазвичай є синонімічним з *bancassurance*,

хоча іноді його вживають при реалізації фінансових послуг через усі три головні фінансові сектори (банківський, страховий та інвестиційний).

Поняття "*універсальний банк*" пов'язане з виробництвом і реалізацією банківських та інвестиційних послуг в межах єдиної корпоративної структури³⁵. Такий банк є найбільш інтегрованою структурою з точки зору фінансової інтеграції. Деякі універсальні банки реалізують і страхові послуги, але через окремі договори доручення з страховими компаніями.

Взаємодія страхових організацій та банківських установ визначає спільні функції, притаманні цим суб'єктам господарювання, що пов'язані в основному із залученням та використанням доходів та вільних коштів населення та підприємств.

Оскільки *функції страхування* визначаються як *зовнішній прояв властивостей об'єктів страхування у системі цивільно-правових відносин*, то страхування виконує такі функції: *ризикову, створення і використання страхових резервів (фондів), заощаджувальну, превентивну (попереджувальну), контрольну та інвестиційну*.

Найбільш поширеним є погляд, що банки виконують такі функції: *мобілізують грошові ресурси на вклади від клієнтів, надають клієнтам позички і створюють нові платіжні засоби, здійснюють розрахунки між клієнтами*.

Розглядаючи інтегрально функції страхування та банків, слід відзначити деякі спільні їх характеристики. Так, зокрема, функція банків *щодо мобілізації грошових ресурсів* на вклади від клієнтів, що виявляється у залученні вільних коштів населення та підприємств, повністю співпадає зі *заощаджувальною функцією* страхування, відповідно до якої страхувальник за рахунок страхових внесків накопичує певну страхову суму, яка виплачується після закінчення строку страхування. Таким чином, банки пропонують клієнтам такі послуги, як розміщення коштів на депозитних рахунках, вклади до запитання, строкові вклади, депозитні сертифікати, ощадні вклади цільового спрямування, у свою чергу страхові компанії пропонують різні страхові програми страхування життя – змішане страхування життя, страхування ренти, пенсійне страхування, страхування ануїтетів тощо.

Інший характер взаємовідносин складається у зв'язку із *ризиковою функцією* страхування. Суспільна потреба у відшкодуванні матеріальних втрат підприємств та населення та страхового забезпечення громадян задовольняється тільки страховиками. Тому

³⁴ Skipper, Jr., H.D. 1982. "The Homogenization of the Financial Services Community", The Journal of the American Society of CLU. January, 30–40.

³⁵ Saunders. A. and Walter. I. 1994. Universal Banking in The United States. New York. Oxford University Press.

відповідні грошові ресурси не є сферою життєвих інтересів кредитних установ. Банки виступають носіями суспільної потреби у страхуванні, носіями ризику, а страхові організації приймають цей ризик та при його прояві компенсують втрати кредитних установ. У цьому випадку між банками та страховими компаніями формуються відносини співробітництва, яким сприяє й *попереджувальна (превентивна) функція* страхування, що виражається у фінансуванні страховиками заходів, що мінімізують банківські ризику та можливі втрати кредитних установ.

Функція страхування *щодо створення і використання страхових резервів (фондів)* стає можливою лише за наявності у страховика певного капіталу, достатнього для забезпечення покриття збитків (у разі їх виникнення), заподіяних страхувальникові стихійними лихом, нещасним випадком чи іншою страховою подією. Банки також формують резерви, але останні мають подвійне призначення: по-перше, наявність певних резервів у банках, які називаються обов'язковими, передбачається законодавством; по-друге, додаткові резерви, які називаються надлишковими, нагромаджуються, бо вони найбільш ліквідні з усіх активів банку й можуть використовуватись ним для сплати боргів, коли кошти вилучаються вкладником прямо або непрямо (на рахунок випишується чек)³⁶. Таким чином, визначена функція є спорідненою, оскільки формування резервів обох фінансових інституцій регламентується нормативно-правовими актами і забезпечує покриття майбутніх збитків.

Для виконання функції капіталізації вільних грошових коштів населення й підприємств банки та страхові компанії займаються *інвестиційною діяльністю*. Інвестиційна діяльність страховиків стосується, перш за все, розміщення тимчасово вільних коштів з метою їх капіталізації та забезпечення виконання прийнятих зобов'язань шляхом формування страхових резервів, які в тому числі можуть бути представлені банківськими депозитами та іншими високоліквідними активами. Таким чином, банки є фінансовими інститутами, що забезпечують капіталізацію фінансових ресурсів страховика.

Об'єднуючою функцією для банківської та страхової діяльності є *функція капіталізації*, що забезпечується накопичуваль-

ним страхуванням життя та додатковою ризиковою складовою. Відносини співробітництва визначаються ризиковою, інвестиційною та попереджувальною функцією страхування. Об'єктивною передумовою організації взаємовідносин банків та страхових компаній є банківська функція *розрахунково-касового обслуговування*. Банківське обслуговування страхової діяльності полягає в обслуговуванні клієнтської бази страховиків шляхом поточних рахунків.

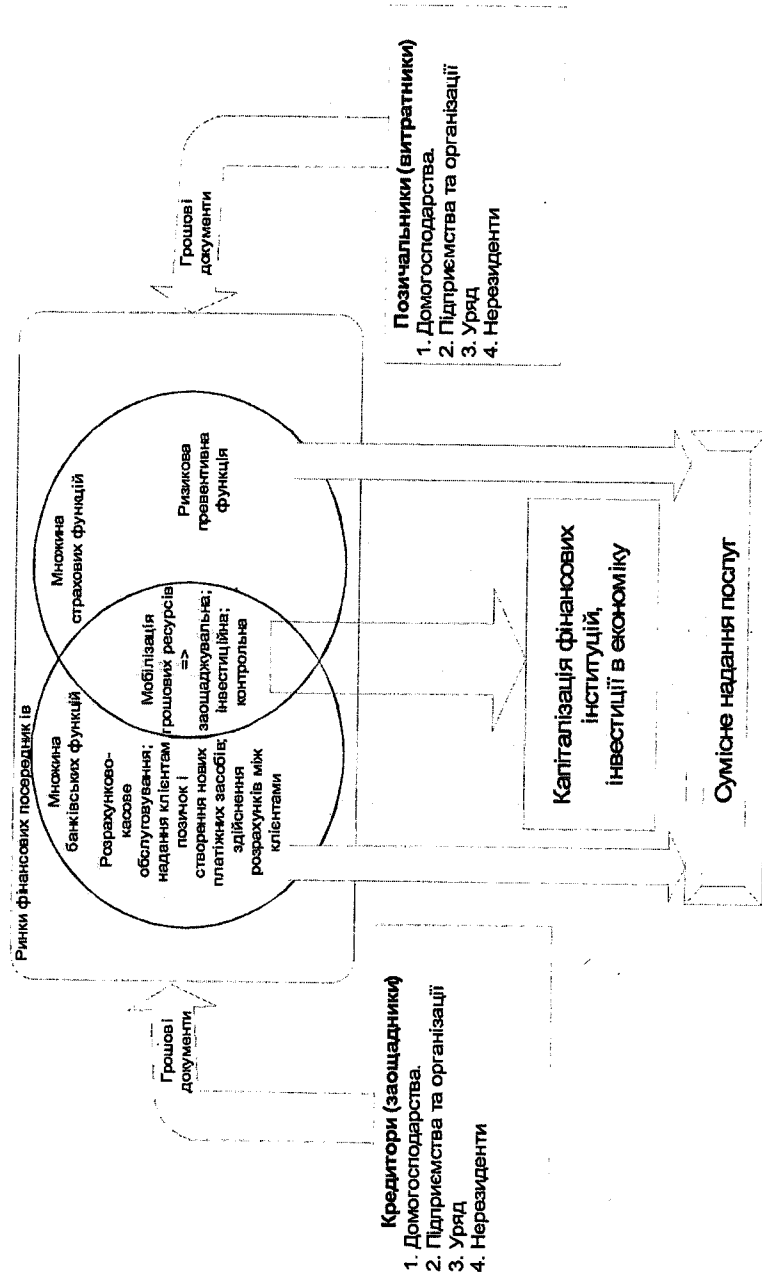
Страхова організація як юридична особа зобов'язана відкрити в банку поточний розрахунковий рахунок для зарахування надходжень та вилучення грошових коштів, розрахунків із постачальниками, з бюджетами по податках та інших платежах, із працівниками по заробітній платні, із позабюджетними фондами по відрахуваннях до них тощо. Дана форма взаємовідносин є регламентованою, тоді як інші взаємовідносини страхових компаній із банком здійснюються на основі комерційного інтересу. Розрахунково-касове обслуговування багаточисельних клієнтів страхових компаній є вигідним для банків, оскільки сприяє збільшенню банківських ресурсів: залишки на банківських рахунках клієнтів – позикові кошти. Банк отримує їх більш легким та дешевим шляхом порівняно із залученням коштів з інших джерел (депозити, міжбанківські кредити тощо). Кошти, що банк отримує від розрахунково-касового обслуговування, забезпечують ліквідність банківської установи³⁷.

Аналіз функцій страхування та банків дозволяє сформулювати єдині для обох фінансових інститутів функції, які фактично визначають основи сумісного функціонування банків та страхових організацій, та чинники, що впливають на розвиток економіки країни.

Основні функціональні взаємовідносини банківських та страхових організацій схематично представлені на рис. 4.1, де зображені дві множини функцій банків і страховиків, а на їх перетині – інтегральні функції, які на макрорівні виконують важливу роль щодо капіталізації фінансових інституцій та забезпечують інвестиційними ресурсами економіку країни. Безліч функцій, які притаманні тільки банківським організаціям та страхуванню, є взаємодоповнюючими і, як наслідок, на мікрорівні об'єднуються задля спільного надання фінансових послуг.

³⁶ Фредерік С. Мишкін. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Пер. з англ. С. Панчишин, А. Сташишин, Г. Стеблій. – К.: Основи, 1999. – С. 258–259.

³⁷ Кожевникова И.Н. Взаимоотношения страховых организаций и банков. – М.: Анкил, 2005. – С. 21–22.

4.2.2. Стратегічні альянси банків і страхових компаній

Стратегічні альянси відіграють одну з провідних ролей в економіках розвинутих країн світу. Вони є головною складовою глобальної конкуренції, дозволяють швидко досягти стратегічних цілей та ефекту синергії з невеликими операційними витратами, меншими потребами в інвестиціях та високим потенціалом успіху. Стратегічні альянси між підприємствами різних напрямів діяльності – ключовий елемент стратегічного передбачення.

Одними із основних учасників стратегічних альянсів у світі є страхові компанії та банки, про що свідчить динамічний характер процесів формування нових стратегій взаємодії між ними. Вже починаючи з 1990-х рр., страховики стали вимагати право на роботу в суміжних фінансових сферах – банківській і пайових інвестицій. Пріоритетним напрямом своєї діяльності вони вважають поглиблення взаємодії з банками на договірній і корпоративній основі, наприклад, шляхом продажу страхових продуктів "через банківське віконце".

Інтеграція банківського та страхового капіталів обумовлена перш за все наявністю у них великих обсягів довгострокових капіталів, потребою ефективного їх використання та об'єктивною необхідністю диверсифікації діяльності і підвищення рентабельності операцій. Крім того, розширення обсягу фінансових послуг відбувається в умовах посилення концентрації фінансово-промислового капіталу, інтернаціоналізації фінансових ринків, глобалізації фінансових потоків.

Серед умов, що найбільше сприяють виникненню інтеграційних намірів банків та страховиків, фахівці визначають такі:

1. Банки та страховики відчувають нагальну потребу у підвищенні ефективності каналів дистрибуції своїх продуктів.
2. Ринок засвідчує спад продуктивності традиційної агентської мережі продажу страхових продуктів.
3. Наявна висока концентрація банків та страхових компаній.
4. Спостерігається тенденція подальшого входження банків та страховиків на ринок цінних паперів.
5. Гарантія ефективного обміну інформацією.
6. Клієнти вимагають широкої гамми фінансових послуг³⁸.

На нашу думку, додатково причинами інтеграції банківського та страхового капіталу також може бути:

³⁸ Клапків М.С. Страхування фінансових ризиків. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 359 с.

- уникнення конкуренції з боку даних фінансових інститутів. Наприклад, страховики уже сьогодні як у розвинутих країнах світу, так і в Україні можуть пропонувати послуги банківського характеру (кредити клієнтам, послуги на довірче управління фінансовими активами);
- отримання додаткових доходів за рахунок продажу більшої кількості різноманітних страхових і фінансових послуг;
- залучення і недопущення відтоку капіталу з кооперованих підприємств;
- вихід на нові групи клієнтів;
- поліпшення репутації страхування завдяки підвищенню його гнучкості й переходу до надання комплексних послуг.

У вітчизняній науковій літературі приділяється недостатня увага детальному дослідженню стратегічних альянсів банків і страхових компаній, побудови ефективного механізму їх взаємодії. Як правило, констатуються факти щодо придбання банками, іншими великими корпораціями страховиків. У зв'язку з цим доцільним є дослідження саме таких процесів, визначення основних напрямів і тенденцій їх взаємодії у майбутньому.

Слід відзначити глибоку інтеграцію страхових компаній у банківський сектор у світі. Так, об'єднання з Dresdner Bank однієї з найбільших німецьких страхових компаній Allianz створило четверту у світі за величиною активів фінансову групу³⁹. Причому ця страхова компанія ще до об'єднання володіла акціями трьох із чотирьох провідних німецьких банків. У результаті об'єднання Allianz з Dresdner Bank та складного обміну акцій між сторонами відомий у світі перестраховик Munisch Re буде володіти 25,7% акцій другого за величиною німецького банку Нуро Vereinsbak. Маючи в розпорядженні понад 25 млрд євро вільних коштів, цей перестраховик міг би отримати повний контроль над даним банком, але не має в цьому потреби.

Відома французька страхова компанія Аха представлена на французькому ринку через дочірній банк Bank Worms та має тісні контакти з рядом національних банків. У Франції до 60% страхових полісів реалізується через банки – яскравий приклад довгострокового стратегічного партнерства банківських установ та страховиків. У Європі в середньому кожний третій поліс страхування життя і кожний двадцятий з інших видів страхування реалізується банками⁴⁰. Деякі регіональні банки в Японії, надаючи канали збуту для страхових компаній, контролюють до 50% місцевих ринків фінансових послуг.

³⁹ В.Шимкович. Германський альянс // Банковская практика за рубежом. – 2001. – № 4(28). – С. 2–9.

⁴⁰ Кричевский А. О некоторых аспектах взаимодействия страховых компаний и банков // Финансы. – 2001. – № 12. – С. 47.

Пік консолідації банківського сектору в США прийшовся на 1998 р., коли здійснились мегазлиття – між Citygroup та страховим гігантом Travelers, Bank of America та National Bank, Bank One і First Chicago.

Головними причинами підвищеного взаємного інтересу між банками й страховими компаніями є:

- сумісне використання клієнтської бази. Обмін інформацією про них, надання їм послуг установами лише однієї системи є сьогодні пріоритетним для обох сторін в умовах загострення конкуренції;
- проникнення на нові ринки та забезпечення ефективного використання філіальної системи та надлишкових потужностей, мінімізація конкуренції;
- диверсифікація капіталу та доходу, підвищення норми прибутковості інвестиційних ресурсів. Страхова галузь, як відомо, є однією з найбільш динамічних серед інших галузей провідних країн світу, яка до того ж володіє значними інвестиційними ресурсами (можуть використовуватись як страховиками, так і обслуговуючими банками для інвестування промисловості);
- необхідність акумулювати всі грошові потоки в одній системі. Кожне велике підприємство чи банк сплачує значні суми за обов'язковими та добровільними видами страхування. У зв'язку з цим материнською компанією створюється страхова компанія, яка займається ефективним вирішенням даного питання з метою мінімізації майнових, кредитних та фінансових ризиків та витрат материнської компанії на таке страхування;
- можливість надання клієнтам повного спектру банківських та страхових послуг. При цьому, ці послуги мають бути високоякісними, гарантованими та привабливими для клієнта. Як правило, клієнти є лояльними до своїх банків та позитивно сприймають ідею фінансового супермаркету. Крім того, відмінності між банківським та страховим сектором світового фінансового ринку в останні роки згладилися, особливо в сферах приватних інвестицій і довгострокових заощаджень.

Найпоширенішими у світі є такі форми фінансової інтеграції: повна фінансова інтеграція; універсальна фінансова установа (банк, страхова компанія); банк чи страховик є материнською компанією; об'єднана фінансова компанія або холдингова компанія; банк і страхова компанія створюють спільне підприємство.

Повна інтеграція є найбільш комплексним та інтегрованим об'єднанням або корпорацією, що переслідує одну мету власників. Такий конгломерат фінансових інституцій є умовним оскільки об'єднується тільки фінансовий капітал, а фірми створені юридично окремо та регулюються окремими регуляторами (рис. 4.2).